

І. А. Добренкокандидат психологічних наук,
доцент кафедри соціально-гуманітарних наук
Бердянський університет менеджменту і бізнесу

ПСИХОЛОГІЧНИЙ СУПРОВІД ПРОФЕСІЙНОГО СТАНОВЛЕННЯ СТУДЕНТІВ

У статті розглянуто сутність психологічного супроводу та з'ясована роль у професійному та особистісному становленні студентів дисциплін психолого-педагогічного блоку. Проаналізовані значення навчальної та виробничої практики для студентів як підвищення рівня професійної компетентності. Визначено, що потреба в психолого-педагогічних знаннях зумовлена самою сутністю освіти, що пов'язано зі свідомістю і самосвідомістю, з формуванням установок, цілей та інших психічних новоутворень. Зауважено, що недостатня доступність для спостереження змін у психіці людини зумовлює складність відстеження результатів особистісно-професійного розвитку. Досліджені аспекти психологічного супроводу професійного становлення здобувачів освіти. Запропонована технологія надання допомоги в психологічному супроводі професійного становлення студентів.

Ключові слова: індивідуальність, психологічний супровід, особистісні цінності, професійні цінності, професійна компетентність.

Постановка проблеми. У даний час у суспільстві відбуваються серйозні зміни, які зачіпають широкий спектр відносин між суспільством і особистістю та вимагають нових підходів до організації цих взаємин.

З одного боку, взаємини стали більш жорсткими, які вимагають конкурентоспроможності всіх суб'єктів відносин, з іншого – з'явилася можливість вільного самовизначення, самореалізації людини на основі адекватного вибору способів вирішення своїх спеціальних, особистісних і професійних проблем.

У вирішенні виникаючих у майбутніх фахівців проблем важливу роль відіграє психологічний супровід студентів у професійному становленні, що знаходить відображення на всіх рівнях і щаблях освітньої системи. Особливого значення набуває проблема психологічного супроводу людини в єдності з проблемою його індивідуальності, становлення якої відбувається як привласнення і відтворення людиною елементів соціокультурного досвіду в процесі спілкування, навчання, професійної діяльності, коли не обмежуються можливістю повноцінного розвитку.

Для вітчизняної психолого-педагогічної науки досить традиційними і характерними стають роботи, присвячені проблемам супроводу студента в освітньому процесі, де провідною є ідея особистісного, освітнього і професійного руху суб'єкта освітньої діяльності. Становлення суб'єктивної позиції студента відбувається в процесі вирішення ним навчально-професійних завдань.

Теоретичною базою для дослідження проблем супроводу є роботи, в яких вивчаються особистісні особливості та становлення професійних якостей студентів у період навчання:

В.А. Бордовський, Н.Ф. Головатий, З.І. Васильєва, І.І. Ільясов, Н.В. Кузьміна, А.А. Реан, В.А. Якунін. Питання особливості організації процесу навчання і навчальної діяльності студента розглядали А.А. Вербицький, М.М. Суртаєва. За останні роки значно зріс інтерес дослідників до проблем професійної підготовки майбутніх фахівців у динаміці становлення професійних функцій і якостей, основ професійної діяльності: В.А. Сластенін, І.Ф. Ісаєв, Н.Ф. Радіонова.

Проблема психологічного супроводу досліджувалася зарубіжними фахівцями (П. Купка, М. Скілбек, Е. Хартманн, Ю. Укке, Р. Бакер тощо) та вітчизняними (М. Битянова, І. Булах, С. Васьковська, Л. Власенко, Т. Демидова, Г. Ложкін, В. Панок, Н. Пов'якель та ін.) вченими. У більшості робіт автори акцентують увагу на одному зі стратегічних напрямів підготовки випускника – формуванні його професійних ціннісних орієнтацій.

Метою статті є аналіз особистісних особливостей і становлення професійних якостей студентів, вплив психологічного супроводу на професійне становлення здобувачів освіти, розробка технології допомоги в супроводі професійного становлення студентів.

Виклад основного матеріалу. У загальному вигляді під психологічним супроводом розуміється метод, який забезпечує створення умов для прийняття суб'єктом розвитку оптимальних рішень у різних ситуаціях життєвого вибору.

Психологічний супровід – це взаємодія супроводжувачого і супроводжуваного, що розглядається як допомога суб'єкту розвитку в рішенні проблем за рахунок перетворення орієнтації поля його розвитку, найважливішим елементом якого

виступає почуття соціальної захищеності, компетентності, набутий досвід різнопланової взаємодії майбутнього фахівця, що сприяє вирішенню виникаючих у нього проблем [1].

Основа психологічного супроводу полягає в посиленні позитивних чинників розвитку і нейтралізації негативних, що дозволяє співвідносити супровід із зовнішніми перетвореннями, сприятливими для підтримки, підкріплення внутрішнього потенціалу суб'єкта розвитку. Саме тому будь-яка програма психологічного супроводу є передусім технологію вирішення проблеми.

Психологічний супровід можна реалізувати через такі кроки: проведення кваліфікованої діагностики суті проблеми; інформаційний пошук методу, а також фахівців, які допоможуть вирішити проблему; обговорення можливих варіантів вирішення проблеми з усіма зацікавленими людьми і вибір найбільш доцільного шляху вирішення; надання супроводжувачим первинної допомоги на початкових етапах реалізації плану.

Провідною ідеєю супроводу студента в освітньому процесі є ідея особистісного, освітнього та професійного руху суб'єкта освітньої діяльності.

Особлива роль у професійному та особистісному становленні студентів належить дисциплінам психолого-педагогічного блоку, які спрямовані на розвиток комунікативних умінь та навичок, розвиток рефлексивних і творчих здібностей під час вирішення різних професійних завдань і аналізу ситуацій.

Продуктом освітньої діяльності випускника закладу вищої освіти повинен стати професіонал – фахівець, який здійснює професійну діяльність на високому рівні, свідомо змінює і розвиває себе в трудовому процесі, що вносить індивідуальний творчий внесок у професію, який знайшов індивідуальне призначення, стимулюючий в суспільстві інтерес до результатів своєї професійної діяльності та підвищує престиж своєї професії в суспільстві [2].

Даний підхід до розуміння професіонала орієнтує на формування у людини ціннісних орієнтацій, стрижневою мотиваційною основою яких є соціальна відповідальність. Її формування пов'язане з розвитком самостійності, ініціативи, готовності до прийняття рішень, здатності передбачати результати і наслідки своєї діяльності або конкретного вчинку.

Психологічний супровід у професійному становленні студентів може здійснюватися через навчальні практики, які дозволяють студенту досягти рівня професійної компетентності. Остання характеризується наявністю таких здібностей, як уміння проектувати різноманітні ситуації в процесі своєї професійної діяльності; вибрати і реалізувати різноманітні програми своєї подальшої професійної освіти; здійснювати про-

фесійне самопізнання; будувати міжособистісні та ділові відносини, вступати у взаємодію із соціокультурним професійним середовищем.

У процесі психологічного супроводу студентів у професійному становленні здійснюється: орієнтація майбутніх фахівців на формування емоційно-ціннісного ставлення та інтересу до професійної діяльності; відстеження співвідношення професійних завдань і завдань етапів навчання; поступове ускладнення завдань від типових до завдань, виконання яких вимагає нестандартних рішень; поетапне збільшення ступеня самостійності студентів під час вирішення завдань; варіативність завдань і забезпечення їх вибору з урахуванням рівня готовності й індивідуальних особливостей студентів.

Сучасна освіта орієнтована на культурологічну проблематику, де особливе значення надається цінності людського життя. Така орієнтація створює умови для розширення поля гуманітарної освіти, для посилення уваги психологічним і соціальним аспектам освіти. Стратегія освітньої діяльності орієнтована на подолання існуючого глобального розриву між освітою і культурою, з одного боку, між культурою й особистістю – з іншого [3]. Провідною ідеєю модернізації сучасної освіти є перехід від психологічної до особистісної парадигми. Орієнтація на особистість і її розвиток в освіті передбачає подальше зближення та інтеграцію педагогіки і психології. Потреба в психолого-педагогічних знаннях зумовлена самою сутністю освіти, оскільки утворення пов'язане зі свідомістю і самосвідомістю людини, з формуванням установок, цілей та інших найважливіших психічних новоутворень. Недостатня доступність для спостереження цих змін у психіці людини загалом зумовлює складність відстеження результатів особистісно-професійного розвитку.

Сучасна філософія освіти, обґрунтовуючи нові цілі, цінності та смисли, перевіряючи їх практикою освіти, підкреслює все зростаючу роль педагогічної аксіології – це цілісність поглядів, заснована на даних наук, які вивчають природу цінностей і людини як цінності [4].

Для здійснення психологічного супроводу студентів у професійному становленні важливим є ціннісний підхід. Він дозволяє розглядати особистісно значущі і життєво важливі потреби людини як цінність; здійснювати саморозвиток особистості як цінності; орієнтує на виявлення різноманітних зв'язків самореалізації людини, що представляють окремо також особливу цінність, і зведення їх в єдину концепцію; попереджає небезпеку інтуїтивних уявлень про цінності.

По відношенню до людини цінності, як відомо, є об'єктами її інтересів і виконують роль повсякденних орієнтирів у соціальній дійсності, визначаючи її ставлення до навколишніх предметів і явищ.

Кожній людині властива індивідуальна ієрархія особистісних цінностей, які служать сполучною ланкою між духовною культурою суспільства і духовним світом особистості, між громадським та індивідуальним буттям.

Особистісні цінності відображаються у свідомості людини у формі ціннісних орієнтацій, визначають зміст самосвідомості і служать важливим фактором соціальної регуляції взаємин людей та їхньої поведінки. Будь-яка цінність характеризується функціональним значенням і особистісним змістом, останній визначається суб'єктом, що виконує функцію цінності, і залежить від самої людини. Поняття «цінність» відкривається в цілісному відношенні людини «я – світ», яке визначає цілеспрямований саморозвиток, становлення індивідуальності не у відриві від світу, а в тісному зв'язку з ним. Саме на ці відносини спирається психологічний супровід здобувачів освіти в професійному становленні.

Принципами такого супроводу є визнання самоцінності суб'єкта освітньо-професійного середовища; організація спільної діяльності суб'єктів освітньої діяльності з планування, реалізації, оцінювання і коригування всіх заходів; індивідуалізація підготовки, яка орієнтує на конкретні освітні та професійні потреби студентів; актуалізація результатів навчання, що передбачає доцільність застосування на практиці набутих професійних знань, компетенцій, реалізацію професійно особистісних якостей.

Розвиток особистості стимулює і перетворення професійної діяльності, поглиблення уявлень про неї. Водночас перетворення професійної діяльності, її якісно новий рівень призводять до подальшого особистісного духовного зростання, духовного збагачення.

Науковий супровід освітнього процесу у вищій школі розробив В.І. Богословський. Він розглядає супровід освітнього процесу як особливий вид взаємодії суб'єктів. В.І. Богословський пише: «Науковий супровід освітнього процесу розуміється як система, що надає суб'єкту освітнього процесу орієнтовне поле для науково-дослідницької діяльності, в якому він здійснює вибір оптимальних умов, свого професійного становлення і зростання» [1, с. 67].

В освітньому процесі здійснюється взаємодія суб'єктів, яка має різні форми: співпереживання, розуміння, співпрацю, співтворчість, які в сукупності відображають психологічний складник супроводу. Супровід в освіті як багатоаспектна взаємодія направлений на перетворення несприятливих умов розвитку (зовнішніх і внутрішніх). При цьому очевидним стає факт визнання взаємодії як умови розвитку в освіті, а супровід – як надання суб'єкту розвитку допомоги та підтримки на початкових етапах, а також в особливо важких перехідних періодах становлення.

У супроводі студента в його професійному становленні у закладі вищої освіти традиційно можна виділити такі рівні:

1. Ректорат (Вчена рада закладу вищої освіти, служба супроводу). Тут ставляться загальні цілі, обговорюються основні напрями реалізації загальноуніверситетської системи супроводу.

2. Факультет (рада факультету, деканат, підрозділи служби супроводу). Тут ставляться цілі і завдання з урахуванням специфіки факультету, розробляються програми і технології супроводу студентів.

3. Кафедри, методичні об'єднання. Тут узгоджуються програми і технології супроводу, обговорюється склад суб'єктів взаємодії, відстежується особистісно-професійний розвиток студента.

4. Студент (студентські групи, куратори, викладачі). Тут здійснюється вивчення потреб студентів, реалізація конкретних програм і технологій, рефлексія та аналіз результатів.

Технологія надання допомоги в супроводі студентів включає в себе багатопланову підтримку на різних рівнях взаємодії в освітньому процесі; орієнтацію на конкретні проблеми студента; реалізацію допомоги студенту на основі гнучких процедур. Напрямки реалізації психологічного супроводу професійного становлення студентської молоді: консультації; навчання управлінню колективом; формування психологічної готовності до професійної діяльності; розвиток професійного та особистісного потенціалу; актуалізація безперервної самоосвіти та саморозвитку.

У результаті грамотного супроводу студентів в освітньому процесі у останніх формуються професійні установки; здатність до проектування власної професійної діяльності в залежності від конкретних умов її здійснення; здатність до рефлексії та самоаналізу власного професійного досвіду; моральна стійкість. Психологічний супровід професійного становлення можна організувати за допомогою таких технологій: рефлексивної та розвивальної діагностики; соціально-психологічних і професійно-психологічних тренінгів особистісно-професійного розвитку та підвищення соціально-професійної компетентності; навчання технік аутотренінгу саморозвитку; моніторингу особистісно-професійного розвитку.

Висновки. Таким чином, у статті були розглянуті сутність психологічного супроводу та окреслена роль у професійному та особистісному становленні студентів дисциплін психолого-педагогічного блоку.

Подальшого вивчення потребують осучаснення навчальної та виробничої практики для студентів як рівня професійної компетентності. Зауважимо, що потреба в психолого-педагогічних знаннях зумовлена самою сутністю освіти, що пов'язано зі свідомістю і самосвідомістю, з фор-

муванням установок, цілей та інших психічних новоутворень.

Недостатня доступність для спостереження змін у психіці студента зумовлює складність відстеження результатів особистісно-професійного розвитку та аспекти психологічного супроводу професійного становлення здобувачів освіти.

Запропонована технологія надання допомоги в супроводі студентів указує на багатопланову підтримку на різних рівнях взаємодії в освітньому процесі та на орієнтацію конкретних проблем здобувачів освіти. У результаті грамотного супроводу студентів в освітньому процесі в останніх формується професійні установки; здатність до проектування власної професійної діяльності в залежності від конкретних умов її здійснення; здатність до рефлексії та самоаналізу власного професійного досвіду; моральна стійкість.

Стаття не вичерпує всіх окреслених проблем. Подальшого вивчення потребують питання дифе-

ренціації та індивідуалізації навчання і практики, зорієнтованих на розвиток професійного мислення, здатність до проектування власної професійної діяльності, підвищення професійної компетентності.

Література:

1. Богословский В.И. Научное сопровождение образовательного процесса в педуниверситете. СПб, 2000. 142 с.
2. Пряжников Н.С. Профессиональное и личностное самоопределение: пособие. Москва: Институт практической психологии; Воронеж: МОДЭК, 1996. 256 с.
3. Бордовский В.А. Современные проблемы совершенствования образовательного процесса в педвузах. СПб.: РГПУ им. А.И. Герцена, 1997.
4. Гершунский Б.С. Философия образования для XXI века. М.: Совершенство, 1998. 607 с.

Добренко И. А. Психологическое сопровождение профессионального становления студентов

В статье рассмотрена сущность психологического сопровождения и выяснена роль в профессиональном и личностном становлении студентов дисциплин психолого-педагогического блока. Проанализированы значение учебной и производственной практики для студентов как повышение уровня профессиональной компетентности. Определено, что потребность в психолого-педагогических знаниях обусловлена самой сущностью образования, связанной с сознанием и самосознанием, с формированием установок, целей и других психических новообразований. Замечено, что недостаточная доступность для наблюдения изменений в психике человека обуславливает сложность отслеживания результатов личностно-профессионального развития. Исследованы аспекты психологического сопровождения профессионального становления соискателей образования. Предложена технология оказания помощи в психологическом сопровождении профессионального становления студентов.

Ключевые слова: индивидуальность, психологическое сопровождение, личностные ценности, профессиональные ценности, профессиональная компетентность.

Dobrenko I. A. Psychological support of professional development of students

In the article the essence of psychological support is considered and the role in the professional and personal formation of students of disciplines of the psychological-pedagogical block is clarified. Analyzed the values of educational and industrial practices for students as raising the level of professional competence. It is determined that the need for psychological and pedagogical knowledge is determined by the very essence of education related to consciousness and self-awareness, with the formation of attitudes, goals and other psychic neoplasms. It is noted that insufficient availability to observe changes in the human psyche causes the complexity of tracking the results of personal and professional development. The aspects of psychological support of the professional formation of the applicants of education are investigated. The technology of provision of assistance in psychological support of professional formation of students is offered.

Key words: individuality, psychological support, personal values, professional values, professional competence.